

Türkiye'nin Yurtdışına Kaçırılan Arkeolojik Eserlerinin Geri Alınmasında Son Yirmi Yıl

The Last Twenty Years Of Return Of Turkey's Archeological Artifacts Saved Abroad

Sinem Kurtural KARAKUNDAKOGLU

Dr. Öğrencisi Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Müzecilik Bölümü,
ORCID No:0000-001-9880-4979

İrem OĞUZ

Dr. Öğrencisi Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Müzecilik Bölümü,
ORCID No: 0000-0003-4739-3043

Behçet Behiç OLGUN

Dr. Öğrencisi Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Müzecilik Bölümü
ORCID No: 0000 0001 9408 1670

ÖZET

Türkiye birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'da hüküm sürmüş uygarlıklar; sosyal, siyasi ve ekonomik düzenlerini ilkel devlet düzenleri içerisinde hayata geçirirken gerek inançları doğrultusunda gerekse değerleri doğrultusunda kendilerini ve medeniyetlerini ifade eden sayısız eser yaratmışlardır. Medeniyetlerin kendilerine özgü estetik tutumlarının vücut bulduğu arkeolojik eserler günlük hayatın çok farklı birimlerinde yer almalarının yanı sıra özellikle sanat başlığında geçmişin güçlü temsili izleri olarak yer tutmuştur.

Anadolu'daki uygarlıkların mimarisi olan arkeolojik eserler yüzyıllar boyu; Münferit devlet ve diplomatik ilişkiler, yasal boşluklar, kişisel çıkarlar ve kaçak kazılar gibi faktörler sonucunda sebeplerinin zamanın şartlarına göre değiştiği bir ortamda dünyanın farklı bölgelerine Anadolu'dan götürülmüştür. Türkiye'nin kültür ve sanat politikaları içerisinde önemli konulardan olan, kaçırılan arkeolojik eserlerin geri iadesi konusu ülke gündemini arkeolojik eserler bakımından zengin toprakların ev sahibi olarak uzun yıllar meşgul etmiş ve etmeye devam etmektedir. Ülke dışına kaçırılan binlerce eserden geri getirilemeyenler dışında önem arz eden girişim ve çabalar sonucunda kaçırılan ülkelerdeki diplomatik direnç resmi belgelerle kırılarak, eserlerin bazıları Türkiye'ye iade edilip müzelerde sergilenmiştir. Bu çalışma gönüllü geri iade alınan eserler, dava sonucu geri alınan eserler ve hâlâ alınma süreci devam eden eserler incelenerek bu geri alınma süreçleri araştırılmıştır. Anadolu coğrafyasının tarihi değeri de göz önünde bulundurularak ülkemizde kaçakçılıkla mücadele dairesi kurulmuş ve eserlerin güvenliği ve geri iadesi üzerine odaklanılmıştır. Bu bildiri Türkiye'nin yurtdışındaki kültürel mirasını geri alma çabasına yönelik izlediği tutumları ortaya koymaktadır ve değerlendirmektedir. Özellikle son yirmi yılda eserlerin çıkarıldıkları topraklara ait olma konusu tartışılmaktadır. Ülkeler bu konu hakkında çalışmalar yapmaktadır. Bu durum bütünlüğü kültürel miras anlayışını doğurmakla birlikte ülkeler arası siyasi ilişkilere yansımaktadır. Bu çalışma yapılan literatür taramaları çerçevesinde alan yazınında bu konunun eksikliğini gidermeyi ve dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Özellikle son yirmi yılda kayda değer mücadelenin sonuçları daha hızlı alınmaya başlanmıştır. Türkiye'nin son yirmi yıl içinde yurt dışındaki kültürel mirasını geri alma çabasına ilişkin örnekler eserler üzerinden ele alınıp, söz konusu eserlerin iade süreçleri sonuç odaklı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müze, kültürel miras, arkeoloji, arkeolojik eser kaçakçılığı

ABSTRACT

Turkey has hosted many civilizations. Civilizations that ruled in Anatolia; While realizing their social, political and economic orders within the primitive state orders, they created countless works that express themselves and their civilizations in line with their beliefs and values. Archaeological artifacts, in which the unique aesthetic attitudes of civilizations are embodied, have taken place in many different units of daily life, as well as strong representations of the past, especially in the title of art.

Archaeological artifacts, which are the architecture of civilizations in Anatolia, for centuries; It was taken from Anatolia to different parts of the world in an environment where the reasons changed according to the conditions of the time as a result of factors such as individual state and diplomatic relations, legal loopholes, personal interests and illegal excavations. The return of abducted archaeological artifacts, which is among the important issues in Turkey's cultural and artistic policies, has been on the agenda of the country for many years as the host of lands rich in archaeological artifacts.

Apart from the thousands of artifacts smuggled out of the country that could not be brought back, diplomatic resistance in the abducted countries was broken with official documents as a result of important initiatives and efforts, and some of the artifacts were

returned to Turkey and exhibited in museums. The aim of this study, is to list the archeological artifacts that were returned voluntarily, the works that were taken back as a result of the lawsuit, and the works that are still in the process of being taken back, were investigated. Considering the historical value of the Anatolian geography, an anti-smuggling office was established in Turkey. Focused on the safety and return of the objects. This paper presents and evaluates the attitudes of Turkey towards the effort to regain its cultural heritage from abroad. Especially in the last twenty years, the issue of belonging to the land where the artifacts were extracted has been discussed. Countries are working on this issue. Although this situation gives rise to an integrative understanding of cultural heritage, it is also reflected in the political relations between countries. This study aims to make up for the lack of this subject in the literature and to draw attention within the framework of the literature review. Especially, in the last twenty years, the results of the remarkable struggle have begun to be obtained faster. Examples of Turkey's efforts to reclaim its cultural heritage abroad in the last twenty years are handled through the works, and the return processes of the said artifacts are analyzed in a result-oriented manner.

Keywords: Museum, cultural heritage, archeology, smuggling of archaeological artifacts

1. GİRİŞ

15. – 17.yüzyıllar arasında gerçekleşen coğrafi keşifler Avrupa'nın tarihini değiştirmiştir. “Coğrafi Keşifler Avrupa tarihi açısından milat kabul edilmektedir. Özellikle Batı Avrupa’da baş gösteren keşifler, denizaşırı yapılan seferlerle gerçekleşmiştir. 1492’de ise Amerika keşfedilmiş ve Amerika kıtasına bu dönemde çok yoğun göçler yaşanmıştır.” (AKSOY, 2020). Bu milat denebilecek durum koleksiyonculuk için de geçerlidir. Sıra dışı nesnelere açısından Amerikan yerlilerinin yapmış olduğu objeler Avrupalılar için son derece cazip olmuş, özellikle o dönemin Medici gibi zengin aile koleksiyonerleri tarafından da sergilenmeye başlanmıştır. Pagan kültüründen gelen büyük ve heybetli eserlere ek olarak Rönesansın antikiteye duyduğu özlemle 17.yüzyılda heykeller koleksiyonların en değerli nesnelere haline gelir ve Avrupalılar için yenisünya olan bu coğrafyadan Avrupa’ya yığınlar halinde sevkiyat başlar. Keşfi düzenleyenler ticari amaçlar veya Avrupa’da bulunan kraliyetlere hediye vermek için siyasi amaçlarla Avrupa’ya ürün kaçırmışlardır. Aynı durum 19.yüzyılda Anadolu toprakları için de geçerli olmuştur. Türkiye’de ise tarihsel ve sanatsal zenginliklere ilgi duymak için Cumhuriyet dönemini beklemek gerekecekti. Türkiye bulunduğu coğrafya gereği yüzlerce medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Uzun yıllar söz konusu medeniyetlerin geride bıraktığı izler bugün Türkiye'nin sanat ve kültürel zenginliğinin bir parçasını temsil eder hale gelmiştir. Ancak bu zenginliği muhafaza etmek kolay olmamıştır. Çünkü yıllar önce evrensel manada kültürel bir cazibe merkezi konumundaki Anadolu topraklarından birçok medeniyetin arkeolojik mirası Türkiye'den çeşitli girişimlerle kaçırmıştır. Bu durumun nedenleri değişikdir ve zamansal bağlamda çok daha köklü bir sorundur. Kaçak kazılar, bireysel imtiyazları bilinçsiz kullanma ve resmi/yasal boşluklar gibi maddeler arkeolojik eserlerin denetimini zorlaştıran öğeler olarak tarih boyunca tekerrür ederek, özneler ve eylemler değişerek sürmüştür. Arkeolojik eserlerin yasal çerçevede iade koşullarını etkileyen en düşük noktalarından biri kaçak kazılarla kaçırılan eserlerin söz konusu olmasıdır. Çünkü kaçak kazılarla kayıtsız kaçırılan eserlerin resmi tabanda karşılığı yoktur. Yani resmi bir envanter profili olmayan eserler, sonrasında iade girişimleri sürecini bazı yasal çıkmazlara sokmaktadır. Eser kaydını engelleyen bu gibi denetimden uzak yasa dışı arkeolojik girişimlerin yıllar önce gerçekleşse de günümüz de hala kültürel miras sorunu eserler gölgesinde devam etmektedir. Osmanlı döneminden itibaren son 20 yıla kadar uzanan böyle bir arkeolojik eser probleminin tek bir hamleden ziyade zamana yayılan bir bertaraf etme mücadelesiyle önüne kısmen de olsa belli bir ölçüde geçilmiştir.

2.ARAŞTIRMA

İnsanlık tarihinde bazı önemli dönemler vardır. Bu araştırmada insanlık tarihindeki farklı sanatsal uyanışın meta-analiz yapılarak nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmış olup, 1970 ve 2021 arası tezler, makaleler ve kitaplar incelenmiştir. Ayrıca internetten faydalanılmıştır.15.yüz yıldan ve 19. yüzyıla koleksiyonculuğun gelişimi ile toplumsal olaylar arasında önemli bir bağlantısı olduğu

literatür taramasıyla kanıtlanmıştır. Toplumsal olaylar ve koleksiyonculuk arasında büyük bir etkileşim vardır. Her ikisi birbirini etkilemiştir. Coğrafi keşifler, sömürgecilik, yeni buluşlar ve sanayi devrimi sonucunda, birçok kültürel ve zenginlik elde edilmiş olup bu zenginlik, bilgi, teknik ve yeni kültürlerle, toplumun sosyal yapısını değiştirmiştir. Koleksiyonerlik bir tutku halinde yüksek sosyal sınıf arasında yayımlanmıştır (Cardinal, 1994). İlk tarihi eser toplama teşkilatının ismi Dilettanti 'dir (Yılmaz, Anadolu'nun Gözyaşları, 2015). Sosyal yapı, düşünce, kültür ve sanat alanında değişim Rönesans akımını başlatmıştır. Daha sonra eski eserlerin metalaşması Dilettanilerin seyahatnamelerinde bu eski eserleri yazılı ve görsel olarak abartmaları ve koleksiyonerlerin eski eserler rağbet etmesidir (Zainab Bahrani, 2011). Kaçırılan eserlerle açılan müzeler, insanlığın ilgisini çekmiş, geçmiş tarih, kültür ve el sanatlarını görme ve özgür bir öğrenme ortamı sağlamıştır. Müslümanların zaatları Avrupalılar tarafından takdir ediliyordu. Halı, kilim, cam işleme, çini, mücevher, ve metal işleme Avrupalılara değişik geliyordu. Bu akıma Oryantalist akım diyoruz (Bevilacqua, 2018). İnsanların bu eserlerin yapıldığı yerleri görme isteği oluşmuştur. Bu istek kültür amaçlı seyahatlerin başlamasını sağlamıştır. Savaşlar, koleksiyoncuların eser toplamaları için büyük bir kaynak olmuştur. Birçok sanat ve tarihi eserin yok olmasına, kaçırılmasına, savaş ganimeti olarak alınıp, buldukları ülkelerden uzak yerlere gitmesine neden olmuştur (Yitik Miras'ın Dönüş Öyüsü, 2003). Bugün mevcut müzelerin birçoğu kaçak kazı ve savaşlar sonucu kaçırılan eserlerden oluşmuştur. Koleksiyoncular ve devlet yöneticileri elde ettikleri eserleri sergilemek için müzeleri kurmuşlardır. Müzelerin kurulması ile, bireylerin koleksiyon yapma arzusu, kültür ve tarih konusunda bilgi edinme isteğini artırmıştır.

Çünkü aldıkları ve buldukları eserlerin değerini, özelliğini bilmiyorlardı. Sahte eserler alıyorlardı. Topladıkları kendi evlerinde bulunan ve müzelerinde sergiledikleri eserler hakkında ayrıntılı bilgiye ve müzelerin kurulması için uzmana ihtiyaçları vardı. Çünkü bilgi sahip oldukları eserlerin değerini artırıyordu.

3.BULGULAR

1877-1878'de, İzmir ili, Bergama ilçesinde Bergama ören yerinde Alman mühendis Carl Humann¹, başkanlığında yapılan kazılarda, Bergama Zeus Sunağı'na ait kabartmalar bulunmuş ve İstanbul'daki Alman Büyükelçisi'ne yazılan mektuplarla padişahın ikna edilmesi istenerek bu eserler Dikili üzerinden Berlin Devlet Müzesi'ne gönderilmiştir. II.Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya götürülen ve savaş sonrasında Almanya'ya iade edilen Zeus Sunağı, müzenin "Pergamon Müzesi" olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Bayraktar, Karabulut, Öcal, Kucak, & ege, 2017) . Berlin Müzesi'ne giden eserler arasında daha sonraki yıllarda Didyma Apollon Tapmağı kazısı 1904'te tekrar başlamış ve 1913 yılına kadar T. Wiegand² başkanlığında aralıklarla devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti yıllarına dayanan bu kazılar Apollon Tapmağı'nın 1924-25 yılı kazılarında bulunan mimarî parçaların bir kısmı da Bakanlar Kurulu kararı ile Berlin Müzesi'ne verilmiştir. Yine o yıllarda Didyma'dan Miletos'a uzanan kutsal yolun iki tarafına sıralanmış olan antik çağa ait oturan giyimli kadın ve erkek heykelleri (Brankhidler) ile bir aslan heykeli British Museum'a götürülmüştür. Didyma'da keşfedilen eserlerin bir diğer kısmı da 1895-1895 yılları arasında Fransız Haussoullier³'in kazısı sonucunda bazı eserler İstanbul'a, pek çok mimarî parça da Louvre Müzesi'ne götürülmüştür.

Bu kazılar dışında Osmanlı topraklarının birçok yerinde çeşitli kazılar sürdürüldü Irak'ta Ninova, Nimrud ve Babil kentlerinde yapılan kazılarda bulunan eserlerin pek çoğu Avrupa ülkelerindeki

¹ 1 D. 4 Ocak 1839, Essen, Almanya Ö. 12 Nisan 1896, İzmir, Alman mühendis, mimar ve arkeologdu. Bergama Sunağı'nı keşfetti

² D. 30 Ekim 1864, Bendorf - Ö. 19 Aralık 1936, Berlin, Alman klasik arkeolog.

³ D. 12 Eylül 1852, Paris, Fransa Ö. 25 Temmuz 1926, Saint-Prix, Fransa, Fransız Helenist, epigraf ve arkeolog

müzelere götürülmüştür. Asur kazılarında bulunan eserlerin bir kısmı Almanlara verilmiştir. Gemiye yüklenen eserler. I. Dünya Savaşı sırasında İtilâf Devletleri'nin gemiye el koyarak içindeki eserleri Lizbon Limanı'na boşalttırmaları sonucunda Portekizliler eserlere el koymuş ve geri vermeye yanaşmamıştır. Nipur şehrinin bulunduğu yerde, Niffer Höyüğü'nde Amerikalılar tarafından 1888-1900 yıllarında yapılan kazılarda bulunmuş binlerce tablet, Pennsylvania Üniversite Müzesi'ne gönderilmiştir. 1898'de Babil kazılarında bulunan eserler Berlin Müze götürülerek, orada bir araya getirilerek ünlü "İhtar Kapısı" yeniden yapılmıştır. Bu kazılar dışında Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'de yapılan kazılarda bulunan eserler de aynı akıbete uğramıştır. Kudüs kazısında bulunan eserler, İngilizler Bağdat'a girince, Londra'ya gönderilmiştir. Ürdün'de Mşatta kazısında bulunan sarayın önemli bölümleri Alman İmparatoru II. Wilhelm'in II. Abdülhamid'e başvurması ve gerekli izni alması sonucunda Berlin'e taşınmıştır (Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2003).

Bugüne kadar Avrupa ve Amerika'ya gönderilen eserlerin kesin bir sayısı bilmemekle birlikte araştırmacı Yaşar Yılmaz dünyadaki çeşitli müzeleri gezerek, ülkemizden kaçırılan eserleri fotoğraflayarak 70 bine yakın tarihi eserin Türkiye'den çalındığını tespit etmiştir (Döker, 2013). Geçmişe yönelik bu arayış adeta Avrupa ülkelerince bir yarış haline gelmiştir. Osmanlı İmparator topraklarına gelerek burada teknolojiyi ve ulaşım kolaylığını getirirken, bir yandan da eski eser tahribatını ve kaçakçılığını artırmışlardır. Bu kaçakçılık sayesinde başta Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok büyük müzelerinin de temel koleksiyonunu oluşturmasına vesile olmuştur. Bu eser alışverişi zamanla Osmanlı'nın diğer ülkelerle kurduğu siyasi ilişkilerde de temel bir rol oynamıştır. Günümüzde bazı eserlerin geri iadesi çalışmaları yapılmakta olup kazılar halen siyasi araç unsuru olarak kullanılabilir. Bugüne kadar Avrupa ve Amerika'ya gönderilen eserlerin kesin bir sayısı bilmemekle birlikte araştırmacı Yaşar Yılmaz dünyadaki çeşitli müzeleri gezerek, ülkemizden kaçırılan eserleri fotoğraflayarak 70 bine yakın tarihi eserin Türkiye'den çalındığını tespit etmiştir (Döker, 2013). Geçmişe yönelik bu arayış adeta Avrupa ülkelerince bir yarış haline gelmiştir. Osmanlı İmparator topraklarına gelerek burada teknolojiyi ve ulaşım kolaylığını getirirken, bir yandan da eski eser tahribatını ve kaçakçılığını artırmışlardır. Bu kaçakçılık sayesinde başta Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok büyük müzelerinin de temel koleksiyonunu oluşturmasına vesile olmuştur. Bu eser alışverişi zamanla Osmanlı'nın diğer ülkelerle kurduğu siyasi ilişkilerde de temel bir rol oynamıştır. Günümüzde bazı eserlerin geri iadesi çalışmaları yapılmakta olup kazılar halen siyasi araç unsuru olarak kullanılabilir.

Son 10-20 yıl içinde savaşlar ve iç karışıklıklar nedeniyle kültür varlıklarını büyük ölçüde yitiren ülkelerin sayısında artış görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en kapsamlı kültür varlığı tahribatı bu yıllarda yaşanmıştır ve bu durum Afganistan, Mali, Libya, Yemen, Irak ve Suriye örneğinde olduğu gibi devam etmektedir. Sanat ve kültür faaliyetlerindeki bilinçlilik, eğitimden istifade etme, resmi önlemlerin daha baskın hale gelmesi, uluslararası kültürel nüfuz, yerinde diplomatik manevralar Türkiye'nin bu uzun yıllara uzanan süreci kendi lehine çevirmesini hızlandıran bazı öne çıkan başlıklardır.

Tıpkı söz konusu öne çıkan nedenler gibi arkeolojik tabanda öne çıkan iadesi gerçekleşen eserler de vardır. 2014 yılında iadesi gerçekleşen Lidya Bölgesi'ne ait mezar ve adak stelleri de bunlardan biridir. Akademisyenlerin makalelerde bu eserlerin ABD'de bulunduğu bahsetmesinden sonra Kültür ve Turizm bakanlığı da sürece dahil edilerek konu resmi ciddiyete ulaşmıştır. Bu eserler kaçak kazılar ile kaçırıldığı için devlet nazarında resmi bir envanter kaydı yoktur. Yasal zeminde uluslararası platformlarda çalıntı konumunda olduğu teyit edilen eserler, özel müzayede şirketinden yasal koşullarla geri alınmıştır. İade süreci bir hayli ilgi çekici olan bir başka eser ise Yorgun Herakles heykelidir. Gazete yazarı Özgen Acar Metropolitan sanat müzesinde Yorgun Herakles heykelinin bir bölümünün Antalya Müzesi'nde sergilenen heykelin devamı olduğunu düşünmüştür ve uzun bir süreçten sonra nitelikli bir akademik destek ile Metropolitan Sanat Müzesinde sergilenen eserin zamanında kaçak kazılar ile kaçırıldığı idrak edilmiştir. Koleksiyonerlere satılan eserin birbiriyle bağlantılı yasal zemindeki zincir iade girişimlerinden sonra 2011 yılında iadesi gerçekleşmiştir.

Arkeolojik eserlerin iade sürecinde Truva Hazinelerinin arkasındaki süreç de dikkat çekicidir. 2012 yılında Türkiye'ye getirilen eserlerin inişli çıkışlı kaderi olmuştur. 1871 yılında Heinrich Schliemann Hisarlık Tepe'de yaptığı kazılarda ele geçirdiği eserleri yurt dışına kaçırmıştır. Yunanistan'da muhafaza edilen eserlerin sonraki rotası Schliemann'ın hayatın ne yönde seyrettiği ile doğru orantılı olarak Berlin olmuştur. Ancak yasal bağlamda takibe alınan Schliemann'dan Penn

muzesine kadar uzanan sürecin iade ile noktalanması Türkiye için önemli bir kültürel miras sürecidir. Başka bir akademik çalışmanın verdiği netice sonucu fiile dökülen bir iade sürecinin başlaması da Orphous Mozağı'nin hikayesidir. Arkeolojik bir dergideki değinim sonrasında gündeme gelen Orphous Mozağı, Kültür ve Turizm Bakanlığının konuyu gündemlerine almasından sonra iade ile anılmaya başlanmıştır. Mozaikle ilgili kaçırılma kanıtı olarak teşkil görülen bazı detaylar, araştırıldıktan sonra sonuç vermiş ve eserin Dallas Güzel Sanatlar Müzesinden 2012 yılında iadesi gerçekleşmiştir. İade sürecinin düğüm düğüm ilerlediği Herakles Lahdi ise Türkiye adına iadesi önemli bir yer teşkil eden başka eserdir. Bu sefer İsviçre ile girilen hukuki sürecin beklenenden fazla sürmesi, arkeologların bilimsel incelemeleri sonrasında eserin Antalya Perge'den kaçırıldığını düşünüp beyan etmesi ve sonrasında bu durumun teyit edilmesiyle sonuçlanmıştır. 2017' de iade edilen eser bugün Antalya Müzesi'nde sergilenmektedir. (Demir, 2019). Son yıllarda Türkiye'ye dönen bayrak eserlerden bir diğeri Çingene Kızı Mozaik Parçalarıdır. 1960'lı yıllarda Zeugma Ören Yeri'ndeki kaçak kazılarda yurt dışına çıkarılan Çingene Kızı mozağının kayıp parçaları Bowling Green Devlet Üniversitesi tarafından bir koleksiyoncudan satın alınmıştır. Satın alınan Zeugma Mozaikleri, üniversitedeki Wolfe Sanat Merkezi salonunda sergilenmiştir. Konuyla ilgili raporlarla Kültür ve Turizm Bakanlığı harekete geçerek üniversitede sergilenen eserlerin Çingene Kızı mozağının parçaları olduğu belirtilmiştir. 2012 yılı içerisinde iade sürecine giren mozaik yaklaşık 5 yıl süren temaslardan sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ABD arasındaki ilişkiler sonrası eser iadesine yönelik Türkiye lehine protokol imzalanmasıyla geri alınmıştır. Çingene Kızı mozağı kadar etki yaratan bir başka eser iadesi Boğazköy Sefensidir. Hattuşa'da Müze-i Hümayun ve Almanya ile başlatılan kazılarda birçok eser çıkarılmıştır. Eserler Almanya'ya iade koşuluyla sevk edilmiştir. 1940'lı yıllarda Almanya eserlerin bazılarını geri gönderir fakat bir sfenks hala Almanya muhafazasındadır. Türkiye Unesco'ya başvurmasına rağmen ve yeterli eser deliline sahip olmasına rağmen eser 2011 yılında yorucu bir diplomatik süreç sonunda iade edilmiştir (Sputnik, 2018).

Diğer incelenen iade olan eserler arasında farklı şekilde iadelere rastlanmıştır. Bir Türk vatandaşı tarafından yasa dışı yollarla Amerika'ya çıkarılan Bronz Diyonysos Heykeli, 23 Kasım 2002 tarihinde ülkemize getirilerek Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde koruma altına alınmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Başka bir eser kaçırılma olayında Alman Vatandaşı Ilse WIGAND Efes Müze Müdürlüğüne bir dilekçe vererek Efes Kökenli olduğunu belirttiği steli iade etmek istediğini belirtmiştir bunun üzerine gerekli çalışmalar yapılarak, eserin Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla ülkemize getirilmesi sağlanmıştır. Eser 03.10.2009 tarihinde Efes Arkeoloji Müzesi Müdürlüğüne teslim edilmiştir. Buradan anlaşılan kültür miraslarımız meraklı Turistler tarafından ele geçirilebilir. Ören yerlerimizin güvenliğinin artırılması gerekmektedir. Güvenlik, kamera sistemi yerleştirilmesi ile bu tip benzer olaylar önlenabilir. Ayrıca Vakıf eserlerinin çalınması durumunda 28 Mayıs 2002 tarihinde kurulmuş olan " Kaçakçılıkla Mücadele Bürosu" sayesinde birçok eser ele geçirilmiştir (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2021).

4.SONUÇ

Türkiye'ye son yıllarda yoğun diplomatik ve resmi mertebedeki çabalarla iade edilen eserlerin arka planındaki akademik çaba dikkat çekmektedir. Akademik metinlerin bakanlık gibi resmi kurumların dikkatini çektiği arkeolojik eserlerin iadesine ilişkin yazımsal girişimleri Türkiye adına arkeolojik mirasa kavuşma bağlamında nitelikli sonuçlar vermiştir. Geçmişten günümüze bu tur arkeolojik eserleri kaçırma girişimcilerine fırsat veren iklimin oluşmasını kolaylaştıran bilinçsizlik ve resmi odak zorluklarının altında aslında bu konudaki yetersiz bir miras farkındalığı vardır. Söz konusu duyarlılığı ve farkındalığı aşmanın yolu ilk önce eğitimden geçmektedir. Arkeoloji alanında bilimsel sahanın devlet tarafından güçlü bir şekilde akademik seviyede desteklendiği bir ortamda iade konusunda bu tarz kültürel miras konularındaki alansal ve diplomatik başarıların devam edeceğine şüphe yoktur.

Bu kapsamda çalınan ya da kaybolan eserlere ilgili yurt dışında gerekli araştırmaların yapılması, çıkarılması ihtimaline karşın gerekli tedbirlerin alınması için Gümrük ve Ticaret Bakanlığına, Dışişleri Bakanlığına, İçişleri Bakanlığına ve Adalet Bakanlığına duyurular yapılmaktadır. Yurt dışına çıkarılan eserlerin bulunması durumunda Kültür ve Turizm Bakanlığına ya da Vakıflar Genel Müdürlüğüne bilgi verilmesi istenmektedir. Bunun yanı sıra İçişleri Bakanlığı aracılığıyla eserlerin fotoğraflı envanter bilgileri, INTERPOL Çalıntı Sanat Eserleri Veri Tabanı'nda kayıt altına alınarak hem yurt içinde hem de yurt dışında aratılması gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar sonucunda 2003-2017 yılları arasında başta Avrupa ülkeleri olmak üzere (Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Hırvatistan, Fransa, İsviçre, İngiltere ve Sırbistan) Avustralya, ABD ve BAE'den toplam 4.314 adet kültür varlıkları Türkiye Cumhuriyeti'ne iade edilmiştir ve bu eserler Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzelerde muhafaza edilerek sergilenmektedir (TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ, 2018).

Eserlerin iade süreci birbirinden farklı olabilmektedir. İkili görüşmeler, dava, uluslararası sözleşmeler veya kuruluşlar, ikili anlaşmalar yoluyla ve gönüllü olarak iadesi gerçekleştirilmektedir. Bu yollardan en tercih edilmeyen yollardan biri dava yoluyla iadesi sağlanmasıdır. Burada karşılaşılan zorlukların başında zaman aşımına uğrama ihtimali, dava sürecinin uzun olması ve ayrıca maliyetli bir durum olmasıdır. Öte yandan gönüllü yapılan iadeler ise Türkiye Cumhuriyeti'nin hassasiyetine değer verilmesi ayrıca eserin ait olduğu topraklarda sergilenmesine saygı gösterilmesi açısından önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- (2021, 12 23). Kültür ve Turizm Bakanlığı: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-63171/42-ingiltereden-iadesi-saglanan-bronz-dionysos-heykeli-.html> adresinden alındı
- AKSOY, E. G. (2020). AVRUPA KİMLİĞİNİN OLUŞUMU VE EVRİMİ. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(45), 26-39.
- Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2003). *Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bayraktar, B., Karabulut, I., Öcal, M., Kucak, B., & ege, İ. (2017). OSMANLI ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA BERGAMA ZEUS SUNAĞI'NIN BERLİN'E GÖTÜRÜLÜŞÜ HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 43-67.
- Bevilacqua, A. (2018). *The Republic of Arabic Letters: Islam and the European Enlightenment*. Boston: Harvard.
- Cardinal, J. E. (1994). *The Cultures of Collecting*. London: Reaktion Books Ltd.
- Döker, E. (2013). *70 bin eserlik yağma*. Şubat 5, 2021 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/70-bin-eserlik-yagma-21329> adresinden alındı
- Demir, İ. (2019, Ağustos 20). *Türkiye'ye İade edilen 10 Arkeolojik Eserin Öyküsü*. Aralık 2021 tarihinde Arkeofili: <https://arkeofili.com/turkiyeye-iade-edilen-10-arkeolojik-eserin-oykusu/> adresinden alındı
- Sputnik. (2018, kasım 27). *Çingene Kızı Mozağinin Kayıp Parçaları Türkiye'ye Geri Getirildi*. aralık 2021 tarihinde Sputnik: <https://tr.sputniknews.com/20181127/gaziantep-zeugma-cingene-kizi-turkiye-getirildi-1036353054.html> adresinden alındı

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ. (2018). *Yurt Dışına Kaçırılan Kültür Varlıklarımızın Belirlenerek İadelerinin Sağlanması ve Mevcut Kültür Varlıklarımızın Korunması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Maksadıyla Kurulan MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONU RAPORU*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2021, 12 24). <https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/kulturel-faaliyetler/kacakcilikla-mucadele> adresinden alındı

Yılmaz, Y. (2015). *Anadolu'nun Gözyaşları*. İstanbul: Anadolu Kültürel Girişimcik.

Yılmaz, Y. (2015). *Anadolunun Gözyaşları*. İstanbul: Anadolu Kültürel Girişimcilik.

Yitik Miras'ın Dönüş Öyüsü. (2003). Kültür Bakanlığı.

Zainab Bahrani, Z. Ç. (2011). *Geçmişe Hücum*. İstanbul: Salt/Garanti Kültür.